

Ю.М. Дмитрієнко*

ПЕРШОДЖЕРЕЛА ТРАДИЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Досліджуючи першоджерела киеворуської правосвідомості як межовий процесуальний засіб парадигмального існування й вияву пріоритетних, типово ментально структурованих праворефлексивних норм — певних установок у поведінці людей, зазначаємо, що вони у позитивній площині праворозуміння характеризуються владністю й підтримуються державним примусом. Таку процедуру є доцільним проводити у межах тематики, присвяченої виявленню генезису правової системи та соціальної регуляції, що визначаються засобами правової культури як середовища синергетичного творення рефлексій правосвідомості її першоджерела¹.

Стосовно ступеня вивчення першоджерел традиційної української правосвідомості слід підкреслити, що раніше досліджувались лише далекоспоріднені питання, які висвітлювали, в основному (у плані постановки питання), три аспекти: 1) загальне формування української політико-правової думки (З.В. Книш, М.С. Грушевський та ін.), 2) проблемами князівства та зародки статичного права у Київській Русі (О.П. Толочко та ін.), 3) утвердженням християнства на теренах Київської Русі (М.В. Брайчевський та ін.). Серед сучасних дослідників О.Т. Слободян, В.С. Журавський (структура досліджень політичної свідомості, подолання соціальних наслідків вступу України до міжнародних організацій) певною мірою наближаються до нашого контексту, але прямих контекстуальних досліджень, навіть, у сучасній літературі виявити не вдалось.

Аналогічних або подібних досліджень автору як у історичній, так й у сучасній вітчизняній та іноземній літературі знайти не вдалось. Але у зв'язку з тим, що, не зважаючи на близькі тематичні дослідження автора, проблема ідентифікації першоджерел традиційної української правосвідомості досі не була розв'язана. Завданням статті є виокремлення за проведеними дослідженнями, основних підходів щодо ідентифікації зазначених першоджерел, використовуючи авторські дослідження та спираючись на них як активно тематичні².

Метою статті є виявлення безпосередніх першоджерел української правосвідомості, використовуючи звісні історичні факти, правову літературу, події та дослідження. Метою статті є також виявлення тієї чи іншої конкретно-історичної специфіки джерел української правосвідомості на ґрунті виявлення специфіки давньоісторичної правової літератури...

Зазначаємо, що першоджерела, як й джерела правосвідомості не відділені від поняття юридичної норми. Вони є початковою формою ідентифікації саме істинних характеристик і властивостей давніх правових рефлексій дійсності, але є менш істинно визначені, ніж такі відомі джерела правосвідомості,

© Дмитрієнко Ю.М., 2006

* докторант Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філософських наук, доцент

¹ Оніщенко Н.М. Генезис правової системи та соціальна реальність // *Держава і право. Юридичні та політичні науки*. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. — С. 3-6; Полякова О.М. *Правова культура і правосвідомість як засоби стабілізації політичного режиму* // *Держава і право. Юридичні та політичні науки*. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. — С. 34-40; *Николюк Д.А.* Категорія "джерело права": наступність та новизна наукової концепції // *Держава і право. Юридичні та політичні науки*. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. — С. 58-63.

² *Книш З.* Історія української політичної думки до кінця XVIII ст.: популярний нарис. — Париж-Вінніпег, 1952. — С. 16; *Грушевський М.С.* З політичного життя Старої України. Розвідки, статті, промови. — К., 1918. — С. 3; *Коваленко Л.А.* Велика французька буржуазна революція і громадянсько-політичні рухи на Україні в кінці XVIII ст. — К., 1973. — С. 27; *Толочко А.П.* Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология. — К., 1992. — С. 72; *Брайчевський М.* Утвердження християнства на Русі. — К., 1988. — С. 37-38; *Слободян Т.О.* Погляд на структуру дослідження політичної свідомості // *Держава і право*. — Вип. 30. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. — С. 650-656; *Журавський В.С.* Як запобігти можливим негативним соціальним наслідкам вступу України до міжнародних організацій // *Держава і право*. — Вип. 30. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2005. — С. 11-18.

як категорії роду та виду єдиноцілепокладених систем рефлексивної різнорідної структури³, які відображають зміну системи соціальних норм, що мають першоджерелами правосвідомість, на систему нормативного регулювання, що має джерелами спадкоємність правосвідомості та законсвідомості, презентуючи тим самим зміну циклу соціальної активності правосвідомості та її спадкоємності.

Основними першоджерелами правосвідомості в контексті співвіднесення природного та позитивного права, що має за мету моральне наповнення принципів законодавства, обґрунтовуючи в якості першоджерела права природно правові ідеали, що виходять із природних прав людини⁴, у давньоруській державі, як звісно, були: звичаєве право, договори Русі з Візантією, князівське законодавство, канонічне (церковне) законодавство, Руська правда та ін. У тривалому конкретно-історичному процесі складного розвитку першоджерел киеворуської правосвідомості, через складні девіації звичаєвого права, договорів Київської Русі, князівського та канонічного церковного законодавства, усвідомлення та переусвідомлення Руської правди формувались тривало та часто повторювальні традиційні історичні девіації світопізнання як правосвітоглядні девіації української правової свідомості, пов'язані з формуванням та зміною, теж тривало та часто повторювальними, правового українотериторіального правосвітогляду, залежно від того, як часто змінювались на етнічній українській території доміанти тих чи інших правових державностей та держав (а змінювались вони досить часто), що здавна домінували на українотериторіальній землі. Внаслідок частих змін доміант неукраїноментальних правових ментальностей різних держав та державних утворень, що здавна функціонували на етнічній українській території, як нами доведено, українська правосвідомість стала традиційно історично девіантною, тобто такою, яка тривало й історично змушена була трансгресивно відхилитися у розвитковому становленні від чужих правових традицій, ідей та ідіом у бік українотрадиційного правосвітогляду, заради збереження україноментальної сутності національного світоправопізнання, що відображає усталені риси ментально структурованого українського правосвітогляду давньої українотериторіальної громади дотрипільського часо-простору. Кожен конкретно-історичний період історичного формування девіантної української правосвідомості є певною нормативно-розвитковою девіацією норми української правосвідомості, як правило, цивілізаційно озовнішненої, або правосвідомості українотериторіального населення, статично закріпленої у регулятивній своєрідності відповідних давніх конкретно-історичних законодавчих актів, що мають часто релігійний, релігійно-правовий характер.

За проведеними дослідженнями, домінуючим першоджерелом киеворуської правосвідомості було звичаєве право або норми, що виникли на основі традиційних звичаїв. На відміну від першоджерел киеворуського права та його норм, які мають вузьку базу гомогенних юридичних фактів, що набувають усе більш і більш нементального, "неморального" характеру, джерела традиційної киеворуської правосвідомості та її норм мали більш гетерогенний, моральний або моралізований характер, що згодом нелінійно ставали більш рухомими, нерівноважними, складними, синергетично зорієнтованими архетипами регулятивних властивостей звичайної норми позитивного статичного права як природні або штучні, але за будь-яких умов як альтернативні, деструктивні еквіваленти тієї забутої початкової моральності старого звичаєвого права, яке з часом губило ментально пріоритетні природні властивості.

За переддержавного періоду єдиним праворефлексивнотворчим першоджерелом була широка метатрадиція україноментальної літературної, правової, культурної народної традиції, що встановлювала старі звичаєві, ментально структуровані правила правової поведінки та нормативне підтримання

³ Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. — К., 1992. — С. 36-37.

⁴ Дмитрієнко Ю.М. Прямі ефекти девіантної правосвідомості: перша формула української правової ідіоми // Право і безпека. Науковий журнал. 2004/3'2. — Харків: НУВС, 2004. — С. 11-18; Дмитрієнко Ю.М. Маргінальна правова норма як акт девіантної правосвідомості // Держава і право. Збірник наукових праць. Вип. 18 — К., 2002. — С. 12-17.

правопорядку, що мав витоками природні права традиційних мешканців на території колишньої Київської Русі. У літописах і повідомленнях зарубіжних авторів містяться дані про традиційні звичаї східних слов'ян ще до утворення Київської Русі⁵. Це, наприклад, стосується тих норм, що регулювали порядок здійснення таких важливих владних подій (та ставлення до них) як кровна помста, проведення деяких процесуальних дій (присяга, ордалії, оцінка показань свідків та ін.). У процесі радикально правоусвідомленого становлення давнього класового киеворуського суспільства звичаї, що використовувалися в інтересах пануючого класу, поступово трансформувалися у норми звичаєвого права як норми правосвідомості, що мали динамічні риси певного успадкування рефлексивного праворозвитку до певної їх тематизації у конкретно-історичній площині традиційної правової ментальності, згодом часо-просторово розвиненої у типові властивості традиційної україноментальної правосвідомості, її праворефлексивних норм.

Оскільки їх санкціонувала держава, вони ставали загальнообов'язковими для виконання. Держава забезпечувала їх дотримання, але вони діяли, переважно, у сфері об'єднаного суду. Норми традиційної правосвідомості, що походили з моральних норм звичаєвого права були тісно пов'язані з нормами суспільної моралі, і тому вони сприймалися як справедливі, моральні. На ці норми змушена була зважати і панівна верхівка. Будемо стійкими прихильниками тези про те, що першоджерела української правосвідомості, як й будь-якої іншої, розподіляються на два види: ненормативні та нормативні. До ненормативних першоджерел відносимо активні нелінійні синергетичні джерела звичайної традиційної моралі, регулятивні можливості звичаєвого права, що здавна сприймалися й сприймаються досі не як норми строгої регуляції певних дій, а як звичайні поведінкові кроки, що мають світоглядною основою духовну галузь правобуття. До нормативних першоджерел відносимо пасивні лінійні позитивні джерела звичайної нормативно-регулятивної сфери суспільства: договори, закони, постанови та ін., що сприймаються як примусові норми строгої регуляції певних дій, які нормативно визначають лише такі, а не інші поведінкові кроки, ідейною основою яких є ідеологічна галузь буття. В залежності від того, які першоджерела домінують у сучасній українській правосвідомості, або активні, або пасивні, **типова функція української девіантної, європейськоцентричної правосвідомості у перехідному суспільстві або буде стійкою, активною (правосвідомість має некризові цикли соціальної активності, а законосвідомість — кризовий цикл)**; домінують нелінійні, активні першоджерела, що мають в основі традиційно моральні україноментальноцентричні ідейно-світоглядні установки, або нестійкою, прихованою, пасивною — домінують лінійні позитивні першоджерела, в основі яких типово “неморальні” неукраїноментальноцентричні ідейно-світоглядні установки, що мають типово нормативну, законодавчу природу, або домінує, власне, не правосвідомість, а законосвідомість (**правосвідомість має кризовий цикл соціальної активності, законосвідомість — некризовий цикл соціальної активності**), її функції ідеологічного регулювання правової реальності.

Треба також додатково зазначити, що у зв'язку з ідеологічним збільшенням не правового (духовно-ідейного), а типово законодавчоправового (ідеологічно-нормативного) статусу вторинних суб'єктів девіантної правосвідомості (юридичних осіб, владних юридичних осіб), які мають похідну, другорядну правову видову природу, на відміну від первинної родової правової природи первинних суб'єктів правосвідомості (фізичних осіб, як правило, невідданих), вторинні суб'єкти правосвідомості (первинні суб'єкти законосвідомості), намагаючись владно компенсувати вторинність історичного походження, ідеологічно або будь-яким іншим, у тому числі, не виключно, злочинним, шляхом штучно збільшують власні штучні права над природними правами первинних, відповідним чином зменшують, обмежують природні права первинних суб'єктів правосвідомості, які, в свою чергу, зазнають порушень власних. ментально структурованих прав, паралельно з цим трансгресивно

⁵ З “Повісті минулих літ” // Літопис руський: За Іпатським списком / Пер. Л. Махновця. — К.: Дніпро, 1989. — С. 2-10.

видозмінюючи нелінійну активність першоджерел ментально структурованої бази давньої киеворуської правосвідомості на лінійну пасивність ідеологічно опосередкованого права вторинних суб'єктів правосвідомості, створюючи у такий спосіб неприродну дизасиметрію ментальних прав первинних та ідеологічних прав вторинних суб'єктів правосвідомості як порушення природного об'єктивного розвиткового принципу асиметрії цих прав як асиметрії права як концепту та закону за умов перехідного, кризового посттоталітарного правостановлення.

Які ж існували конкретні першоджерела давньої киеворуської правосвідомості, що сформували традиційні стійкі риси української правової свідомості як типово девіантної? Думаємо, що найважливішими першоджерелами давньоруської правосвідомості були *русько-візантійські договори 907, 911, 944 років*, вони дійшли до нас не в оригіналах, а у вигляді копій із грецьких текстів у складі "Повісті минулих літ"⁶. Перший усний договір, укладений князем Олегом у 907 р., вважають основою до наступного договору 911 р. Договір 911 р., укладений також князем Олегом, доповнював договір 907 р. і вперше містив норми міжнародного публічного та приватного права. Наступний договір був укладений князем Ігорем 944 р. із візантійськими імператорами Романом, Константаном і Стефаном. У цих договорах, на ґрунті поступового розвитку вітчизняних норм права формувались відповідні девіації давнього киеворуського пізнання як типового киеворуського процесуального права (А.А. Козловський), оформленого здавна рефлексивно як давня киеворуська правосвідомість⁷. Додамо також, що зазначені русько-візантійські договори, за нашим контекстом, презентують певні розвиткові цикли правосвідомості, що формували циклову форму її спадкоємність.

Дослідники вважають, що в зазначених договорах правопроектально як правоусвідомлено суттєво відображені норми давньоруського звичаєвого права, регулятивно здійсненого як україноментальна правосвідомість. Остання була знаково-матеріально відображена у статичних нормах "Руського закону". Так, договір 944 р. згадує не лише про звичай, але й про "Статут", типовий писаний закон киеворуський як один із перших законодавчих актів вітчизняного змісту, де ірраціональні норми україноментальної правосвідомості були перетворені у раціональні, прагматизовані норми статичного права. Закон киеворуський формується як добре створене, самобутне законодавство, що охороняє особистість, власність. Думаємо, що не будемо помилимося, роблячи припущення про те, що **законодавство Київської держави, мабуть, існувало задовго до Руської правди**. Слід зазначити, що існує також й договір 971 р., укладений князем Святославом із імператором Цимісхієм, але це був договір про перемир'я, та ґрунтується він лише переважно на запозичених властивостях візантійського права.

Як бачимо, розвиткові світопізнавальні девіації у регулятивному запозиченні нормативних властивостей іншоментальної правосвідомості сприяли суттєвим девіаціям у вітчизняному киеворуському праві, з домінантою візантійських правових цінностей як більш прогресивних, які певною мірою звузили нормативне використання старих регулятивних властивостей моральних норм киеворуського звичаєвого права, що поступового зазнавало регресивного, репресивного, з давньою тенденцією до стійкого, тоталітарного, розвитку, заміщення пріоритетних ідейно-світоглядних архетипів ментального структурування праворефлексивних процесів ідеологічними, порушуючи при цьому природні пропорції змісту національно-ментальних складових киеворуської національної та правової ідіоми за їх формулами. Зміст давніх договорів свідчить про те, що вони регулювали, в основному, комерційні та торгівельні відносини, визначаючи тим самим той чи інший їх правопроектальний тип (форму) як цикл соціальної активності правосвідомості, якою користувалися киеворуські купці у Візантії (забезпечення продуктами харчування на 6 місяців, дозвіл жити у передмісті Константинополя,

⁶ Там само.

⁷ Умови договору про дружбу, торгівлю й взаємну допомогу Київської Русі з Візантією // Летопись по Лаврентиевскому списку. — СПб., 1897. — С. 44-48, 51-52.

користуватись лазнею та ін.). У них можна знайти усталені традиційні світові норми цивільного, кримінального, міжнародного, процесуального права, побудовані на засадах стійкої немаргінальної позитивної правосвідомості. Наприклад, договір 911 р. містить статті, які регулюють порядок успадкування майна русів, що були на службі у Візантії, саме киеворуськими нащадками. Статті договору містять такі, наприклад, традиційні норми кримінального права, що усталено ідентифіковані давньою українською праправосвідомістю як типово репресивні (наявність наслідку) відповідальності за вбивство: "... якщо хто уб'є, християнина русин чи християнин русина, — нехай умре там, де вчинить убивство". Договір 944 р. вже містить іншу правосвідомлену девіацію, що згодом як рефлексія, з наявним поширенням певної зони законодавчого демократизму в галузь нормативного змісту статичного киеворуського права — дозволяє й інший варіант каральних дій — убивця може бути затриманий та позбавлений життя близькими родичами вбитого. Договори містять також чимало інших правосвідомлених норм, що встановлюють відповідальність за крадіжку, тілесні ушкодження, "збій, пограбування" тощо. Деякі з них пізніше, як звісно, відтворено в Руській правді.

Отже, досліджуючи першоджерела статичного киеворуського права, маємо визнати, що воно різноджерельно формувалось у процесуально-правосвідомленому засвоєнні іноземних правових цінностей, надбань та норм засобом праворефлексивного формування девіацій вітчизняної киеворуської правової традиції — основи девіацій киеворуської та, згодом, української правосвідомості. Підкреслюємо, що з самого початку становлення — як нормативно-процесуальна якість — киеворуська правосвідомість мала основу: 1) карального, репресивного процесуального права, що, первісно, виконуючи типову функцію законсвідомості, типово маргінально відображала конкретно-історичну правову дійсність, регулятивно загублюючи стару, доброзичливу моральну основу традиційного слов'яноментального україноцентричного статичного права; 2) тогочасного міжнародного права, зокрема норми русько-візантійських договорів 900-х р., які встановлювали взаємні обов'язки русів, наприклад, пов'язані зі збереженням майна розбитого чужоземного корабля, поки не з'явиться законний володар. У Західній Європі в такому випадку майно належало володареві берега; 3) нормативного обов'язку сторін щодо видачі злочинців як типової норми міжнародного права. Підкреслюємо нашу тезу про типово девіаційний як прогресивний характер регулятивного розвитку україноментальної киеворуської правосвідомості. Зазначаємо, що для виявлення прогресивно динамічних девіацій правосвідомості найбільш важливими є рухомі норми звичаєвого права, що посилено формувались на рубежах трансгресивного розвитку давнього статичного киеворуського права, яке, візуально, за твердженням нормативно-правових документів начебто випереджувало розвиток процесуального права як правової свідомості; навпаки, ті чи інші нормативно-правові акти, наприклад, **договори, були не причиною, а наслідком** тривалого праворефлексивного становлення киеворуської правосвідомості, створюючи маргінальні правові норми як власні акти — нормативно-правові акти статичного права.

Серед пріоритетних першоджерел давньоруської правосвідомості чільне місце посідає *княже законодавство* (договори князів між собою, договори князів із народом, княжі устави, грамоти й уроки), яке враховувало саме ту конкретно-історичну специфіку правових рефлексій, що відрізняла, власне, за нормативними ознаками один договір від іншого, створюючи тим самим ту чи іншу розвиткову девіацію пізнання як девіацію права у девіантній правосвідомості (А.А. Козловський). У нашому контексті конкретно-історичний період княжого законодавства презентує своєрідний конкретно-історичний цикл україноментально структурованої правосвідомості.

В свою чергу, договори князів між собою містили типово правові зобов'язання, пов'язані зі спільним захистом від зовнішнього ворога, утримання від дій проти сторін, які уклали угоду, тощо. Договори ("ряди") князів із народом уклалися, як правило, на віче, щоб контролювати діяльність князя, і спиралися, як правило, на ментально структуровані старі звичаї та традиції старовини. Тексти договорів, як правило, не збереглися, але про них згадується у багатьох літописах. Княжі грамоти також мало збереглися, найстаріша з них — грамота Мстислава I (1130 р.). Устави — це правосвідомлені розпорядження князя про доповнення або зміну фактично норм звичаєвої

правосвідомості, що діяли тривалий час і стосувалися питань цивільного, сімейного, спадкового, опікунського, кримінального права. Устави ми відносимо до маргінально-активних першоджерел української правосвідомості, які згодом почали слугувати типовими джерелами статичного незвичайного права. Як відомо, устави як типово статичні нормативно-правові акти були зібрані здебільшого у Руській правді. *Уроки* — це конкретні постанови про мито та інші податки на користь князя. Як правило, вони діяли тимчасово. Характерно, що грамоти, устави й уроки відтворюють процеси типово правосвідомленої диференціації старого суспільства, взаємовідносин держави та церкви, регуляції земельної власності. Конкретно-історичний період становлення різноджерельної структури уроків презентуємо істотним конкретно-історичним циклом соціальної активності давньої українотериторіальної правосвідомості, який має серйозне значення для подальшого формування типових специфічних ознак спадкоємності української правосвідомості, найголовнішою серед котрих є цикловий характер її становлення, доволі ізольований, неспадкоємний та історично нерівномірний, нелінійний.

Думаємо, що уроки є **більш нелінійними активними** джерелами української правосвідомості, найдавнішими першоджерелами її майбутніх нелінійних властивостей та функцій, ніж зазначені нами вище інші, вони були більш дієвими та рухомими за певний локальний конкретно-історичний термін, що дозволяє певною мірою ідеально-оптимально типово звузити немаргінальну компресію ідеологічної норми до ментально структурованої.

Окреме місце серед джерел правосвідомості займає *церковне законодавство як окрема епоха соціальної активності українотериторіальної правосвідомості*. Воно містило типово строгі норми канонічної (церковної) правосвідомості, регулювало відносини між церквою й державою, всередині церкви, між церквою та паствою. Для захисту своїх інтересів церква домоглася отримання княжих церковних уставів. Церковне законодавство ідентифікуємо як типові лінійні, пасивні першоджерела киеворуської правосвідомості, що згодом стали активними джерелами типово ідеологічного права вторинних суб'єктів правосвідомості (юридичних осіб), за радянських часів перетвореного у тотальне. Відомі церковні князівські устави Володимира Святославовича та Ярослава Мудрого. Так, наприклад, Устав Володимира до юрисдикції церкви відносив справи людей церковних, а також шлюбно-сімейні. Джерелом матеріального забезпечення церкви було визначено десятину від митних надходжень, приплоду худоби та зібраного урожаю. Устав Ярослава відтворює характерну для феодального суспільства феодальну правосвідомість, презентуючи феодальну привілею щодо диференціації покарання (залежно від майнового стану потерпілого) як диференціацію феодальної правосвідомості на різні цикли соціальної активності, що гілкувались залежно від ієрархічної градації тих правових традицій верств населення феодального суспільства, яке, будучи різнолінійно залежними у майновому відношенні від того чи іншого феодала, намагалось різноаспектно, навіть деструктивно, затвердити власні права навіть засобом вчинення злочину. Устави містять конкретні заходи щодо боротьби із залишками язичництва та порушенням християнської моралі: заборони шлюбів між родичами, двоєженства, самовільного розірвання шлюбу, примусу до укладення шлюбу тощо. Внаслідок рецепції низки праворегулятивних норм візантійської правосвідомості набрали юридичної сили в церковних судах збірники "Номоканон" (у перекладі з грецької: закон і церковне правило), які з прийняттям християнства потрапили до Русі через Болгарію. Це були збірники типово правових норм церковної правосвідомості, до складу яких увійшли правила апостолів, отців Церкви та вселенських соборів, а також усе більш і більш світські закони імператорів у церковних справах. Епоху церковного законодавства ідентифікуємо як найголовнішу епоху формування кордоцентричних властивостей української правосвідомості як процесуальної форми статичного українського права.

У Київській державі номоканони набули поширення у перекладі на старослов'янську під назвою "Кормча книга", яка складалася із "Еклогів" та "Прохірона". "Еклога", видана приблизно між 740-750 рр. за правління імператорів-іконоборців Лева та його сина Константина, містила витяги з конституцій, дигест, кодексу й новел Юстиніана та деякі додатки, зроблені під впливом тепер вже різноментальної звичайної правосвідомості та її норм народів, завойованих Візантією. "Прохірон",

виданий у кінці VIII ст. імператором Константаном, очищав візантійські закони від звичаю, наближаючи їх статичні норми до процесуальних норм давньоримської правосвідомості. Зазначені джерела містили переважно норми цивільної правосвідомості (про шлюб, дарування, спадщину й опікунокство, про зобов'язання та ін.). Наводились і деякі типові функціональні норми кримінальної правосвідомості, що мають нормативними джерелами джерела статичного кримінального права, а також правові норми порядку розподілу воєнних трофеїв.

Окрім “Еклоги” та “Прохірона”, “Кормча книга” містила також збірник статичних правових норм під назвою “Закона судного людем”, положення якого межували із статтями Руської правди. Ця найдавніша пам'ятка типово україноментальноструктурованої правосвідомості VIII-IX ст. ст. (за думками деяких дослідників, її укладачем був болгарський цар Симеон) містила норми державної, кримінальної, процесуальної та частково цивільної правосвідомості. Існує також гіпотеза про давньоруське походження “Закона судного людем”. Відомий компілятивний збірник правових норм “Книги законнія”, ідейно-світоглядно структурованих за найяскравішими візерунками усталених правовідносин, побудованих у контексті візантійської правосвідомості, та складених вже на Русі, за нормами україноцентричної правосвідомості. Елосі творення та функціонального існування найдавніших письмових пам'яток україноментальноструктурованої правосвідомості є епохами формування специфічних властивостей української правосвідомості, що мають доволі велику основу численних рецепцій візантійської правосвідомості.

Численні рецепції візантійської правосвідомості, а з ними й римської, значно збагатили давньоруську правосвідомість принципово новими змістами іншоментальних правосвідомостей, побудованих за модерними поняттями та нормами, формуючими функціональну спадкоємність різноджерельної української правосвідомості як типово девіантною, з лінійним правоналаштуванням змістом, презентованим у різноментальній українській правовій культурі, що поступово перетворювалась у поліаспектні засоби історичного збереження того чи іншого політико-правового режиму⁸. Слід зазначити, що всі візантійські правонормативні збірники при перекладах зазнавали значних змін, їх зміст набував типово україноментальних властивостей із урахуванням місцевих звичаїв, умов судочинства, що наближало не тільки зазначені джерела до давньоруської правосвідомості, але й останню до нових правових цінностей, традицій та перспектив.

Таким чином, актуальні різнолінійні, різноаспектні та різновекторні першоджерела давньої киеворуської, пріоритетно україноментальноструктурованої правосвідомості, є справжніми парадигмальними першоджерелами сучасної української девіантної правосвідомості, яка є складною синергетичною формозмістовною системо-структурою ідейно-світоглядних знань, рефлексій та регулятивних поведінкових актів, що створюють сучасні маргінальні норми українського статичного права. Виявлення тих чи інших нових першоджерел традиційної української правосвідомості як тих первинних початкових якостей, що заклади україноментальноструктурований фундамент майбутнім нормативним ініціативам за будь-яких конкретно-історичних умов і часів, допоможе дослідити саме ті далекі властивості української правосвідомості, які правопроцесуально сформували стійкі архетипи її форм як нормотворення адекватної української державності та держави (М.І. Козюбра, П.І. Новгородцев, І.О. Ільїн, Г.В. Гегель та ін.).

Думаємо, що дослідження складної структурної архітекτονіки української правосвідомості початку XXI ст. на засадах виявлення її істинних першоджерел сприятиме успішній розбудові перехідної держави України, зміцненню правової системи.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою правового супроводження соціальної роботи
Університету мислі ім. Н.П. Дмитрієнко і О.Є. Уколовой
(протокол № 48 від 28 жовтня 2005 року)*

⁸ Полякова О.М. Вказ. праця.